

Іван МОНОЛАТІЙ

ХТО СТОЯВ ЗА АНОНІМКОЮ ПРО ЯКОВА МАКОГОНА?

Анотація. У статті, яка ґрунтується на досі неопублікованих архівних матеріалах з архівосховищ України, Франції та США, розглядається проблема авторства анонімного листа щодо діяльності відомого українського політичного діяча міжвоєнної Європи, засновника «Українського бюро» в Лондоні Якова Макогона (1880–1956), простежується вплив українських еміграційних середовищ на спотворення правди про цього громадського і політичного діяча, зокрема репрезентантів Організації українських націоналістів і, почасти, активних діячів українського гетьманського руху Павла Скоропадського. Висловлюється думка, що справжнім автором анонімки про Я. Макогона міг бути, не як відразу здається Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний), а його один з найближчих співробітників Василь Панейко. Автор переконаний, що ця тема у недалекому майбутньому вимагає подальших археографічних студій, а постать Я. Макогона, з огляду на його значення у перипетіях міжнародної політики 1930-х рр., ретельної наукової біографії.

Ключові слова: українська еміграція, Організація українських націоналістів (ОУН), Яків Макогін, Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний), Андрей Шептицький.

Не менш важливою фігурою у протистоянні між ОУН і Яковом Макогоном у 1930-х рр. був Вільгельм Габсбург – Василь Вишиваний. Зосібна саме він був одним із тих українських політиків 1930-х, яких не лише зацікавила ОУН, а тим, хто встановив особисті контакти з Євгеном Коновальцем. А що таких зустрічей було щонайменше дві, за результатами яких конкретних домовленостей не було досягнуто (йшлося про можливість сприяння ерцгерцога у фінансуванні ОУН деякими американськими інституціями), упродовж 1933–1935 рр. контакти ОУН з Василем Вишиваним мали сприяти розширенню легальних зв'язків ОУН¹.

Додаймо сюди й загальний контекст – довіру українців загалом до «української ідентичності» В. Габсбурга, адже, як виснують, «він усе ще

¹ Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот із династії Габсбургів. Вид. друге, доповн. Київ: Темпора, 2011. С. 105–106; Протокол допиту В. Габсбурга 23 вересня 1947 р. Там само. С. 288, док. № 92.

вмів бути своїм хлопцем. Відвідував сходи українських вигнанців і давав гроші на українські починання [...]»². Довірою користувався Василь Вишиваний й серед тих, що прагнули бути українською аристократією, однак між такими не було Я. Макогона.

Зауважмо: ОУН пильно приглядалася до Василя Вишиваного, який саме тоді вирішив повернутися в українську політику, задумуючи «спробу габсбурзької реставрації»³. Зосібна Є. Коновалець 1934 р. зауважував одному зі своїх співробітників: «П. С. Копію Вашого листа до МЗС в Парижі В[асилію] В[ишиваному] пересилати не думаю: вважаю річчю недоцільною того роду документ давати в руки ВВ. *Він вправді до нас зараз ставиться незвичайно прихильно й щиро, однак все таки ми повинні бути осторожні* (письмівка моя. — І. М.)»⁴.

Раніше, 1933 р. Є. Онацький ділився своїми враженнями з Є. Коновальцем від розмови з деякими еміграційними діячами про діяльність Василя Вишиваного, які нібито констатували: «*Вишиваний ніколи не міг би бути провідником руху, але тільки помічною силою, головню через свої зв'язки, та, зрештою, як вельми поважна протипага всяким претендентам вроді Скоропадського та Макогона*» (письмівка моя. — І. М.)⁵.

Незважаючи на таку, здавалося б, нейтральну тональність, акценти Провідника ОУН були цілком зрозумілими. Його лист до Василя Вишиваного, датований 25 груднем 1933 р., про це свідчить: «[...] 2. (Борис. — І. М.) Вітошинський, мабуть, із доручення Макогона, поширює вістку, мовляв, він відвідав Вас в часі свого побуту в Парижі, та сам ствердив, що Ви надзвичайно позитивно й приязно ставитеся до Макогона та його діяльності. Значить, мої здогади стверджуються, що *Макогін відвідував Вас тільки для того, щоб опісля Вашу візитову карточку як слід капіталізувати. Я думаю, що з Вашого боку повинно бути зроблене якесь спростування, бо, на мою думку, не дуже добре буде для Вас, коли Вашу особу будуть змішувати з діяльністю Макогона* (письмівка моя. — І. М.)»⁶.

---

² Снайдер Т. Червоний князь. Таємниці життя габсбурзького ерцгерцога; пер. з англ. Павла Грицака. Київ: Грані-Т, 2011. С. 161.

³ Там само. С. 162.

⁴ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 19 лютого 1934 р. Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. / Редкол.: В. Верига та ін. Т. 2. Ч. 2. Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським (1927–1934 рр.) / Упор.: Ю. Черченко; наук. ред. Н. Миронець. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007. С. 413, док. № 257.

⁵ Онацький Є. У Вічному місті. Записки українського журналіста. 1934 рік. Торонто: Видавництво «Новий Шлях», 1989. С. 100.

⁶ Онацький Є. У Вічному місті. Том 3. Записки українського журналіста. 1933 рік. Торонто: Видавництво «Новий Шлях», 1985. С. 492–493.

Не можна сказати, що Василь Вишиваний не знав, з ким саме має справу, бо як якщо довіримося спогадам самого Я. Макогона про їх зустріч у Відні, мабуть у 1930-х, почуємо й таке: «Вишиваний, котрий зі своїм ад'ютантом (Едуардом Ларищенком? — *І. М.*) кілька раз до мене в Відні приходив з проханєм, потім потихоньку твердив що я побираю два міліони золотих франків на місяць від большевиків»⁷, адже про інші зустрічі зі своїм візаві наразі невідомо.

Важливим тут був свого роду медіатор, роль якого, вочевидь, сторони конфлікту приписували митрополитові УГКЦ А. Шептицькому. Саме до нього писав із Парижа 15 червня 1934 р. «архикнязь Вільгельм У.С.С.». Зокрема він повідомляв, що греко-католицький священник Леонтій Куницький розкаже митрополитові про «одного з наших так званих “діячів”, але який діяч єсть великим шкідником і гохштайлером (хвальком. — прим. вид. Можливо помилка в оригіналі, а мало бути “гохштаплером”, тобто шахраєм. — *І. М.*)»⁸.

Зміст розмови Л. Куницького, який був натоді у Відні, з митрополитом вже у Львові («розкаже дещо про нас»), на жаль, залишився невідомим. Зокрема ані про Василя Вишиваного, ані про загадкового «шкідника» і «шахрая», яким цілком можливо і був Я. Макогін, о. Л. Куницький — прелат греко-католицької львівської митрополії, один із засновників УНДО, посол до Сейму Другої Речі Посполитої, в'язень польських тюрем і сталінських концтаборів — жодного разу не згадав на допитах советської спецслужбою⁹. Зокрема Л. Куницький не приховував й того, що був особисто знайомий з Є. Коновальцем, кілька разів зустрічався — в 1922 і 1929 рр., однак розмов з ним на політичні теми не мав¹⁰.

Позаяк ще 1921 р. українська та неукраїнська (австрійська, швейцарська, італійська, французька, польська, російська еміграційна)

---

⁷ Лист Якова Макогона до Василя Мудрого. 15.12.1949 р. [Vasyl Mydryi papers. Box 1, f. 33], с. 148. Архів Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці. Транслітерація на українську з латинки моя. — *Авт.*

⁸ Листи ерцгерцога Вільгельма Габсбурга до митрополита Андрія Шептицького. Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот із династії Габсбургів. Вид. друге, доповн. С. 253, док. № 75.

⁹ Протокол допиту обвинуваченого Куницького Леонтія Теофановича старшим слідчим, капітаном держбезпеки Брюхановим. 22.05.1945 р. ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75187-ФП. Арк. 29, 30; Протокол допиту обвинуваченого Куницького Леонтія Теофановича старшим слідчим, капітаном держбезпеки Брюхановим. 05.05.1945 р. *Там само.*

¹⁰ Протокол допиту обвинуваченого Куницького Леонтія Теофановича старшим слідчим, капітаном держбезпеки Брюхановим. 04.06.1945 р. ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75187-ФП. Арк. 33, 34.

преса передрікала В. Габсбургові український престол¹¹, цілком зрозумілим були його наміри повернутися в українську політику 1930-х. Не можна сказати, що Я. Макогін стояв йому прямо таки на заваді, однак чи міг він вважатися суперником Василеві Вишиваному? Адже обидва не були ровесниками (Я. Макогін, 1880 р. н., був на 15 років старшим од В. Габсбурга, 1895 р. н.), а представниками одного і того ж стану чи обряду (той – селянин-греко-католик, той – ерцгерцог-римо-католик) – й поготів.

Мого героя, як і Василя Вишиваного, митрополит А. Шептицький знав досить добре, щонайменше з 1920-х рр., про що вже йшлося у цій книжці. І оцінка його, що її дає ієрарх, досить позитивна. Зокрема 23 квітня 1934 р. А. Шептицький констатував: «Здалека сліджу за Вашою жертвенною і так хосенною працею для нашої батьківщини і нераз приходиться мені її подивляти. Здаю собі з того справу, як часто мусите мати труднощі і неприємності й то часто через своїх. Тішуся, що не зра[д]жуєтеся. Витревайте до кінця, а без сумніву оцінять Вашу працю і будуть Вас ставляти поміж першими патріотами»¹². На ці митрополитові слова Я. Макогін відповідав:

«Я є наскрізь свідомий того, що Ви, Ваша Ексцеленціє, є не лише князем української греко-католицької церкви, а й великим провідником української нації на її сучаснім тяжким шляху до державної незалежності. Належу до тих, що готові на найбільші жертви, щоб заощадити та збільшити Ваші дорогоцінні сили та вдержати Вас на чолі української нації аж до вступу до обітованої землі власної держави. Дуже мене зворушує признання того, що я був в силі зробити, і спонукує мене до дальших чинів. Але маю часом сумнів, чи зможемо подолати ті завдання, які постають перед нами. Стоїмо на порозі великих подій на наших землях і в цілім світі; сучасні політичні обставини сприяють нам, перед нами розгортаються можливості досягти найбільші політичні домагання України, але чи провід української нації спроможеться використати ці можливості та здобути те, що їй належиться»¹³.

Звісно, митрополит добре знав й Василя Вишиваного, і не лише тому, що той вітав А. Шептицького у Львові після його повернення з російського

---

¹¹ Дашкевич Я. Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний). Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. Третє доповнене видання. Львів: ЛА «Піраміда», 2016. С. 517.

¹² Лист митрополита УГКЦ Андрея Шептицького до Якова Макогона. 23.04.1934 р. ЦДІАЛ. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 297. Арк. 174.

¹³ Лист Якова Макогона до митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. 29.06.1934 р. ЦДІАЛ. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 297. Арк. 175–176.

заслання 10 вересня 1917 р. від імені імператора Карла I¹⁴, або ж тому, що активно листувався з митрополитом із травня 1917 р.¹⁵, а тому, що від 1917 р. «Шептицький став новим покровителем і наставником Вільгельма (Габсбурга. — *I. М.*) й почав бачити в ньому агента власних планів щодо визволення України»¹⁶.

А що у 1925–1935 рр. ерцгерцог перебував у Франції, зокрема мешкав у Парижі, інформуючи А. Шептицького ще 1927 р., що «я вже повністю переселився у Францію, і дуже радий тут жити, тому що тут усі приходять тобі на допомогу у будь-якому випадку. За нашими справами я звичайно спостерігаю дуже уважно, але свої думки про них не виказую»¹⁷, вплив А. Шептицького на В. Габсбурга й у 1930-ті рр. був суттєвим. Туга за батьківським авторитетом була помітною серед найближчого оточення ерцгерцога, адже своїм авторитетом митрополит «перевищував вплив батька»¹⁸.

Тож, якщо влітку 1934 р. загальна тональність листування Я. Макогона і митрополита А. Шептицького була доброзичливою і, найголовніше, не передбачала фігурування у ньому В. Габсбурга, вже на початку 1935 р. про ймовірний міжособистісний конфлікт між моїм героєм і Василем Вишиваним почали говорити публічно.

Найперше, 16 лютого 1935 р. Я. Макогін написав до митрополита А. Шептицького: «Ваша Ексцеленціє, Мені дуже прикро, що я мушу труднити Вас в понизше зазначеній справі, але до того мене спонукує її вага для мене. В українському громадянстві від кількох місяців відомо, що архикнязь Вільгельм Габсбург звернувся з особистим листом до Вас, який він вислав через відомого радянофіла др-а Панейка, залучаючи до цього листа анонімовий документ з тяжкими закидами проти мене, який нібито мав бути в II відділі французької поліції. З огляду на те, що зміст цього “документу” та листа до Вашої Ексцеленції зробився загально відомим, вважаю я потрібним виступити в обороні моєї власної та власної дружини,

---

¹⁴ Набитович І. Сага мистецької родини: Александер Фредро, Софія Шептицька, митрополит Андрей Шептицький. Київ: Дух і Літера, 2022. С. 656.

¹⁵ Див.: Листи ерцгерцога Вільгельма Габсбурга до митрополита Андрія Шептицького. Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот із династії Габсбургів. Вид. друге, доповн. С. 241–253, док. № 63–75.

¹⁶ Снайдер Т. Червоний князь. Таємниці життя габсбурзького ерцгерцога. С. 89.

¹⁷ Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот із династії Габсбургів. Вид. друге, доповн. С. 105; Листи ерцгерцога Вільгельма Габсбурга до митрополита Андрія Шептицького. *Там само*. С. 253, док. № 74.

¹⁸ Снайдер Т. Червоний князь. Таємниці життя габсбурзького ерцгерцога. С. 186, 187.

а відносно ужити в цім напрямі відповідні заходи, що стоять мені до розпорядимости. Думаю, що мені то належиться з погляду справедливости загально-людської та тої, яку Ви заступаєте, як найвищий князь греко-католицької церкви. З оглядуж на те, що для моєї дальшої акції в цім напрямі потрібую я перед усім ствердження наявности листа архикнязя та документів, що містять закиди проти мене, прошу я Вашу Ексцеленцію ствердити мені, чи згаданий лист та документи дійсно існують, а коли вони є у Ваших руках, подати їх мені в оригіналі чи в копії. Я прошу Вас вибачити мені, що турбую Вас в справі повисше згаданих документів, але я на превеликий жаль не маю іншого шляху боронити свою політичну та особисту честь, що мені належиться згідно з справедливістю Божеською і людською. Я дякую наперед Вашій Ексцеленції за відповідь на цей лист, відносно, за надіслання просимих документів і полишаюся з висловом найбільшої пошани *Я. Макогін*¹⁹.

25 лютого 1935 р. митрополит надіслав свою відповідь Я. Макогону: «Високоповажаний і Дорогий Пане, Одержжю Ваше письмо з 16/II с. р. і спішу відповісти, що від ар[хикнязя]. В[ільгельма]. *я ніколи жадного листа не дістав з якимсь документом* (письмівка моя. — *І. М.*). Документ, подібний до того, о яким пишите я одначе бачив. Мені той документ показувано не говорячи, від кого його мали. Говорили лишень, що має бути відписом письма другого відділу французької поліції. Ані той що мені його показував ані я не привязували до “документу” ніякої вартости доказової. Був без підпису, без дати і без місця походження. Важкі дуже закиди підношені проти Вас були між собою суперечні, що само оказувало неавтентичність документу. Від п. сенаторки Кисілевської я чув, що ті закиди нераз підношені є Вам відомі. Вона додавала, що я і сам знав, що діяльність льондонського “Укр. Бюра” є яскравим доказом, що оскарження документу є клеветами. Думаю, що п. сенаторка Кисілевська моглаби Вам легко о відпис того документу постаратися. Сам до неї в тій справі пишу. Сердечно здоровлю +А[ндрей Шептицький]»²⁰.

Не цитуючи повний текст анонімки (див. **Додаток**), зазначимо, що натепер не має достовірних доказів того, що згаданий документ з’явився на світ у кабінетах власне французької поліції. Зокрема 7 листопада 1934 р. конфіденційна інформація дирекції загальної безпеки МВС Франції містила загальновідомі на той час відомості

¹⁹ Лист Якова Макогона до митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. 16.02.1935 р. ЦДІАЛ. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 297. Арк. 183–184.

²⁰ Лист митрополита УГКЦ Андрея Шептицького до Якова Макогона. 25.02.1935 р. ЦДІАЛ. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 297. Арк. 185.

про Я. Макогона та його Укрбюро²¹. Натомість ще 17 липнем того ж року був датований інший документ, що повідомляв таке: «26 вересня 1931 р. Міністр закордонних справ передав для відома Генеральному штабу армії копію листа та повідомлення, які він адресував УПРАВЛІННЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ (Кабінет) про якогось МАКОГОНА Якова, відомого також як князь РОЗУМОВСЬКИЙ. Генеральний штаб армії – Відділ розвідки – має честь просити ГЕНЕРАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ повідомити йому інформацію, яку можна зібрати за вказаний вище період стосовно діяльності МАКОГОНА»²².

І ось тут, гадаємо, і криється відповідь на запитання про ймовірного документоутворювача анонімки – 2 управління відділу розвідки Генерального штабу армії Французької Республіки, а не 2-й відділ французької поліції, як стверджував Я. Макогін у листі до митрополита А. Шептицького. А зваживши на записи Є. Онацького влітку 1933 р., варто звернути увагу на інформацію Є. Коновальця, що «*Вишиваний знаходиться в зв'язку з французьким генеральним штабом* (тут і далі письмівка моя. – І. М.)», адже на думку Є. Онацького, «Італія хотіла би з'єднання Австрії з Угорщиною, а що це можливо тільки шляхом реставрації Габсбургів, то *цим і пояснюється роля Вишиваного в французькому генеральному штабі*»²³. Відтак можна припустити, що вже 1933 р. В. Габсбург розглядався французькими військовими колами потенційним відновлювачем династії (окрім того, що натоді були прихильники кронпринца Отто фон Габсбурга, який вчашав до Парижа, і теж прагнув габсбурзької реставрації²⁴), котра могла заявити й права на частину українських етнічних земель, а відтак – політична активність лжекнязя Розумовського, американця Я. Макогона, їх, вочевидь, дезорієнтувала.

---

²¹ Конфіденційна інформація дирекції загальної безпеки МВС Франції про Якова Макогона. 07.11.1934 р. Archives Nationales. Intérieur. Fichier central de la Sûreté nationale: dossiers individuels de MA à MAR (fin XIXe siècle – 1940). 19940462/50 Dossier 4792 МАКОНІН, Jacob. 1931–1935.

²² Таємне повідомлення 2 управління відділу розвідки Генерального штабу армії Французької Республіки про необхідність встановлення особи Якова Макогона. 07.11.1934 р. Archives Nationales. Intérieur. Fichier central de la Sûreté nationale: dossiers individuels de MA à MAR (fin XIXe siècle – 1940). 19940462/50 Dossier 4792 МАКОНІН, Jacob. 1931–1935.

²³ Онацький Є. У Вічному місті. Том 3. Записки українського журналіста. 1933 рік. С. 226.

²⁴ Див.: Снайдер Т. Червоний князь. Таємниці життя габсбурзького ерцгерцога. С. 156–159.

Єдиним, хоча й не прямим, доказом того, що за плечами творців анонімки про Я. Макогона міг стояти саме В. Габсбург, є неавторизовані рядки про те, що *«прибічники архикнязя Габсбурга прагнули зобразити Макогона авантюристом, що діє від імені Советів»*, адже джерело у дирекції загальної безпеки МВС Франції вказувало на претензії на «престол в Україні члена родини Габсбургів», ідентифікуючи його саме як архикнязя. А от наостанок стверджувалося: *«Щодо діяльності Макогона у Франції, то її можна вважати нульовою»*²⁵. «Нульовими» були й плани В. Габсбурга, адже французьке міністерство закордонних справ, яке сповідувало виразну антиреставраційну політику щодо Габсбургів, стояло на сторожі власних національних інтересів, які не передбачали офіційної підтримки з боку Франції для політичного майбутнього В. Габсбурга²⁶.

Додаймо сюди й міркування самого Я. Макогона, що їх він висловив у листі до Д. Левицького ще у жовтні 1934 р. Герой цієї книжки, мабуть, небезпідставно вважав, що за інтригами, спрямованими проти нього і діяльності Укрбюр стоять ОУН і гетьман Павло Скоропадський, останній хоча й не безпосередньо: *«Мої ідеї відносно української нації відомі Вам, як і більшій частині українського загалу. Але ці ідеї противні інтересам ДВОХ ВЕЛИКИХ УСТАНОВ (ймовірно, оунівців та гетьманців. — І. М.)* Бачучи в здійсненню моїх ідей небезпеку для своїх інтересів, ці ОБІДВІ УСТАНОВИ роблять позакулісовий наступ на мене та інституції, які я заступаю. Вони намагаються здескредитувати мене неправдивими повідомленнями, які вони розповсюджують через СВОЇХ українців. Я знаю, що ОДНА З ЦИХ ВЕЛИКИХ УСТАНОВ розіслала до деяких українських чинників памфлет проти мене залучаючи до нього особисті листи. В останнім часі довідаюся, що й ДРУГА УСТАНОВА почала наступ проти мене, посилаючи до одної дуже високої особи (ймовірно, митрополита А. Шептицького. — І. М.) ніби копії з документів, що містять тяжкі закиди проти мене. До цього було залучено приватний лист цілком недвозначного змісту від особи дуже високого роду (ймовірно, В. Габсбурга. — І. М.). До менш значних осіб як в краю так і за кордоном розсилає листи та провадить словесну пропаганду речник цієї родовитої особи, відомий українцям раніше як москвофіл, а тепер і радянофіл

²⁵ Інформація дирекції загальної безпеки МВС Франції про діяльність Якова Макогона та політичні впливи в українських еміграційних колах. Жовтень 1934 р. Archives Nationales. Intérieur. Fichier central de la Sûreté nationale: dossiers individuels de MA á MAR (fin XIXe siècle — 1940). 19940462/50 Dossier 4792 MAKOHIN, Jacob. 1931—1935.

²⁶ Снайдер С. Червоний князь. Таємниці життя габсбурзького ерцгерцога. С. 154.

(ймовірно, В. Панейко. — *І. М.*). Інтриги представників цих **ОБОХ УСТАНОВ** мені добре відомі [...]»²⁷.

Тож, як бачимо, шансів на свої монархічні аспірації — з оvidу Парижа — не мав ані Я. Макогін, ані В. Габсбург, а їхній міжособистісний конфлікт, задокументований більшою мірою листуванням з митрополитом А. Шептицьким, залишився люб'язним обміном думками більшою мірою Я. Макогона і А. Шептицького, аніж В. Габсбурга.

Цікавими є й думки самого Я. Макогона, який прямо вказував на замовний характер анонімки і його автора — В. Габсбурга. Зокрема 28 грудня 1934 р. у листі до очільника Української парламентарної репрезентації Дмитра Левицького, написаного у Женеві, він повідомляв таке:

«[...] ад 3/ Листа, якого мав переслати до Львова полк[овник]. В[асиль]. В[ишиваний]. я не мав змоги читати, мене тільки повідомлено, що поміж українським громадянством курсує біля десять копій якогось “досіє” про мене, що ті копії походять з Парижа і що їх автор старався подати зміст до преси. Я сподіваюся, що особи, які одержали такого листа, або а/ вкинуть його до коша, знаючи мою працю для українців, або б/ звернуться до особи, яка їх переслала та зажадають пояснення і доказів, в/ або перешлють листа мені з жаданням вияснення, опрокинення закидів та даючи змогу шукання справедливості судовою дорогою, або врешті г/ опублікують листа в пресі, даючи мені вільну руку до оборони. Тимчасом не наступила жадна з цих можливостей. Мені остала тільки одна дорога — поїхати до Парижа і через своїх впливових знайомих шукати за цим “досіє”. Показалося, що і в міністерстві і в поліції такого “досіє” взагалі немає! Але показалося також щось друге. Мене перестерегли, що не проти мене, але проти полк. В. В. маються поважні закиди, які в короткому часі готові стати публичною тайною. [...] Відносно листа пересланого /як мене поінформовано/ полк. В. В., то мій адвокат радить вдатися на судову дорогу. Для нього і для мене справа зівсім ясна і певна. Розходитьсь тільки про те, чи особи, які я мусівби покликати за свідків, погодилисяб видвинути ту справу перед суд»²⁸.

Адже як повідомляв Я. Макогін, «Є дуже поважні познаки, що поза тими руйніницькими елементами криється чужа рука. [...] далі появилсь

²⁷ Лист Якова Макогона до голови УНДО і Української парламентарної репрезентації Дмитра Левицького. 04.10.1934 р. [Vasyl Mydryj papers. Voh 1, f. 7], с. 165—166. Архів Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці.

²⁸ Лист Якова Макогона до президента Української парламентарної репрезентації Дмитра Левицького. 28.12.1934 р. [Vasyl Mydryj papers. Voh 1, f. 7], с. 170. Архів Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці.

також лист полк. В[асиля]. В[ишиваного]. /як мене інформували/ з неясним і фантастичним “досіє”, який мав на цілі відібрати довіря до моєї особи, сплямити моє чесне ім'я, а головню — *спонукати мене, щоб я відтягнувся від всякої політичної праці закордоном* (письмівка моя. — І. М.)»²⁹.

Разом з цим, саме уявлений обома сторонами конфлікт — Я. Макогона і В. Габсбурга — диктував загальну тональність зовнішнього сприйняття першого і другого сучасниками. І тут маємо цікаві міркування невідомої особи з Відня, датовані початком 1935 р.: «[...] я найрадше втікби від всього, від людей, від справ, від всякої політики, десь у безвісти. А тут почуття обов'язку змушує мене встрівати активно у це страшне болото як ці низькі наклепи на Вашу особу і Вашу діяльність та витрачувати час і енергію на такі мерзенні справи, хоч є тільки до роботи. І коли подумаю, що аранжують таку брудну акцію люди, які вибилися у нашій новітній історії на чільні місця, то збирає мене ляк, що ми у сучасній так важливій порі для кожного народу, не віддали знова керми в руки амбітників, які і морально і умово не доросли до цього. [...] Виросла вже ніжна билінка, якою треба нам дорожитись і її плекати, бо її поява сполучила до спільної геростратової роботи всіх мнимо недоцінених амбітників, які себе уважають політичними геніями, і таки просто політичних жуликів. Тому мусимо бути дуже обережні, мусимо заховати зимну кров супроти всіх провокацій і мусимо у наших взаємних відносинах поступати так, щоб не давати причину до якихсь діссонансів та тим опізнювати консолідацію, бо це вода на млин згаданих добродіїв. [...] Я зовсім згідний з Вами, щоби рішення про те, чи маєте виступити з процесом проти В[асиля]В[ишиваного], залишити д-рови Д[митру]. Л[євицькому]. і ред[актору]. [Василеві] М[удрому]. — Коли вони будуть тої думки і дадуть Вам це на письмі, що виступати з процесом не є вказане з огляду на загальне добро, то Ви будете в майбутньому криті і та справа буде і для Вас поладнана, оскільки і Митр[ополит]. [Андрей Шептицький] заявить, що в ті наклепи на Вашу особу не вірять.

Щодо тверджень Ваших адвокатів, що вони можуть змусити Митр. до видачі листа з “досіє”, то це якесь непорозуміння. О скільки знаю, не ма такого карного припису в ніякім європейськім законодавстві /карнім, в цивільнім щось подібного є/, а тим менче в польськім, що хтось може бути змушений законом до видачі приватного листа, хочби він був предметом судової розправи, требаб [о]ска[р]жити цю особу, яка отримала це письмо о клевету чи поширюванню клевети. А щодо Митр., то Ви чейже з таким поз[о]вом не маєте наміру виступати і я зовсім

---

²⁹ Там само.

солідаризуюся з Вами, що це з огляду на загальне добре неможливе. [...]»³⁰.

Напередодні цих рядків гра В. Габсбурга або ж його оточення проти Я. Макогона продовжувалася. Зокрема 12 жовтня 1934 р. віденська *Die Stunde* опублікувала замітку «Українське питання», в якій фігурував герой цього життєпису, однак його прізвище і місце народження були чи то свідомо спотворені, а чи звичайними одруківками: «[...] американський українець Якоб Махонін, який, народжений у Відні, мільйонними коштами утримує українські пропагандистські бюро в Лондоні та Женеві. Махонін також вів просоветську та антисоветську пропаганду. Останнім часом, здається, працює **на німецьку і польську служби**. Він також пов'язаний з певними англійськими колами, зацікавленими в антисоветській Росії»³¹.

Важливо, що Я. Макогін указував на безпосередній зв'язок цієї інформації з «тимисамими клеветами що й в листі полк. В. В.», а також, що «замітка в “Ді Штунде” майже однозвучна з нападом який мав переслати з Парижа полк. В. В.»³². У грудневому спростуванні та ж сама газета вже стверджувала, що «пан Макогін ніколи не мав стосунків із Советським Союзом. Змістом його політичної діяльності є постійне прагнення до визволення та незалежності українського народу»³³.

Висновуючи, зауважмо, що натепер немає безпосередніх доказів того, що за анонімною про Я. Макогона стояв саме Василь Вишиваний, хоча, з огляду на виявлені архівні документи, дослідницька спокуса такого судження, вочевидь, є. Переконаний, що суттєвим доповненням до розуміння озвученої проблеми стане публікація документальних свідчень одного із найближчих співробітників фігуранта цієї статті, управителя «Українського Бюро» в Лондоні Володимира (Кая) Кисілевського. Ретельне співставлення фактів і домислів щодо авторства анонімки, ймовірно, 1934 р., яка суттєво вплинула на політичну і ділову репутацію Я. Макогона, може виявити, що її справжнім автором міг бути знаний західноукраїнський політик, журналіст і дипломат Василь Панейко. Тож пошуки джерел, себто доказової бази цього злочину, ще триватимуть!

---

³⁰ Лист невстановленої особи до Якова Макогона. 09.01.1935 р. [Vasyl Mydryi papers. Box 1, f. 7], с. 177–177(зв.). Архів Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці.

³¹ *Die Ukrainische Frage*, In: „Die Stunde“ (Wien). 1934. 12. Oktober. S. 9.

³² Лист Якова Макогона до президента Української парламентарної репрезентації Дмитра Левицького. 28.12.1934 р. [Vasyl Mydryi papers. Box 1, f. 7], с. 169, 170. Архів Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці.

³³ *Die Ukrainische Frage*, In: „Die Stunde“ (Wien). 1934. 21. Dezember. S. 5.

ДОДАТОК³⁴

[1934?]

НН. підданий російський / або польський / натуралізований в Америці менше-більше 10 літ тому назад. Дуже часто робить великі подорожі по Європі, яка є великим осередком його діяльності. Занимається квестіями української політики на рахунок совітської спіонажі, якої є агентом від [19] 24-го року. Говорить про себе, що є підданим України, часто комунікується з українськими і білоруськими кольоніями в Америці спеціально в Нью-Йорку, де резидує кілька місяців у році. Оженений є з Американкою, яка також до інтернаціональної спіонажі належить, займається торгівлею озужья майже для всіх домів торговельних того фаху в цілому світі. Зв'язки з тими дуже спеціальними осередками дозволяє йому знати дуже много справ, і віддавати дуже цінні услуги совітському урядові так у Європі як і Америці.

Друге бюро французьке, з яким є у зв'язку поручило йому кілька місій, які виконав із великим спритом в роках 1929–30 в кількох краях Малої Антанти. Має великі зв'язки з Англією, де мав десятками разів місії від Совітів і де віддав їм такі великі услуги, що в маю 1930 р. побрав в однім тільки англійським банку 30 тисяч фунтів штерлінгів і 100 тис. ам. долярів в Чассе-банку в НЮ-Йорку. Його діяльність видається дуже великою поміж значнішими укр. емігрантами за границею. Оберта [ю] чися поміж ними він дуже зручно довідується про наміри організацій, які є на Україні і так приміром друге бюро французьке є певне, що кілька разів намірені рухи дійшли до відомости Совітів перед вибухом через його посередництво. Робить передовсім подорожі в Галичині, Буковині і Бессарабії часто під покришкою амер. горожаньства. Там усім уділяється, вдає приятеля націоналістів українських, щоби ліпше довідатися про їх наміри і сейчас доносить про них Москві. То чоловік незвичайно небезпечний, бо йому помагає його жена дуже інтелігентна. Щорічно дістає значні суми від Совітів через посередництво англійських чито американських банків, що позваляє уходити йому за дуже багатого поміж земляками, а боацтва ті приписує своїй жені, згл. супружеству. В дійности черпає ті фонди з дуже добре зорганізованого шпіонства. Рідко буває у

---

³⁴ Лист митрополита УГКЦ Андрея Шептицького до сенаторки Олени Кисілевської. З додатком про Якова Макогона. 25.01.1935 р. ЦДІАЛ. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 297. Арк. 199–199(зв.).

Мовні та ортографічні особливості документа збережені. Публікується вперше. — *Авт.*

Франції, де є немного Українців. Найчастіше буває в Англії; є в прямих зв'язках з осередком Екс-Гетьмана Скоропадського великого германофіла, з яким часом працює на рахунок Німеччини. В тих періодах правдоподібно зраджує справу Совітів за великі суми на користь Німеччини, але про те мається правдоподібні відомості без певних доказів. На всякий спосіб є дуже стережений через Совіти в тім напрямі. Генеральний уряд французький безпеки був кілька разів питаний в тім напрямі через совітський уряд. Під теперішню хвилю є під дуже строгою — стислою контролею.

Торгував також наркотиками в крайнім орієнті, де часто буває. На кождий спосіб є знаний яко оден з тих агентів совітських, що дістав найбільше грошей від 1926 року. Можна означити ті суми на кілька мільонів франків в рік. Є доказаною річю, що є дуже небезпечним в політичних укр. осередках, бо його діяльність передовсім там є звернена. Очікується тепер різних інформацій в англійських і французьких інформаційних службах. З тих інформацій зложиться спеціальні теки про діяльність того агента в Англії, Швейцарії та Італії.

Ivan MONOLATII

Who was behind the anonymous letter about Jacob Makohin?

Abstract. The article, which is based on hitherto unpublished archival materials from the archives of Ukraine, France, and the USA, examines the problem of the authorship of an anonymous letter regarding the activities of the famous Ukrainian political figure of interwar Europe, the founder of the “Ukrainian Bureau” in London Jacob Makohin (1880–1956), traces the influence of Ukrainian emigration circles to distort the truth about this public and political figure, in particular representatives of the Organization of Ukrainian Nationalists and, in part, active figures of the Ukrainian hetman movement of Pavlo Skoropadskyi. The opinion is expressed that the real author of the anonymous book about J. Makohin could not be Vilhelm Habsburg (Vasyl' Vyshyvany), as it immediately seems, but one of his closest collaborators, Vasyl' Paneyko. The author is convinced that this topic in the near future requires further archeographic studies, and the figure of J. Makohin, given his importance in the vicissitudes of international politics of the 1930s, a thorough scientific biography.

Keywords: Ukrainian emigration, Organization of Ukrainian nationalists (OUN), Jacob Makohin, Vilhelm Habsburg (Vasyl' Vyshyvany), Andrey Sheptytskyi.

Список використаних джерел

1. Архів Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці. Vasyl Mydry papers. Vox 1, f. 7, 33.
2. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 6 (Кримінальні справи на реабілітованих осіб). Спр. 75187-ФП (Куницький Леонтій Теофанович).

3. Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. Третє доповнене видання. Львів: ЛА «Піраміда», 2016. 924 с.

4. Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / Редкол.: В. Верига та ін. Т. 2. Ч. 2. Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським (1927–1934 рр.) / Упор.: Ю. Черченко; наук. ред. Н. Миронець. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2007.

5. Набитович І. Сага мистецької родини: Александер Фредро, Софія Шептицька, митрополит Андрей Шептицький. Київ: Дух і Літера, 2022. 792 с.

6. Онацький Є. У Вічному місті. Записки українського журналіста. 1934 рік. Торонто: Видавництво «Новий шлях», 1989. 401 с.

7. Онацький Є. У Вічному місті. Том 3. Записки українського журналіста. 1933 рік. Торонто: Видавництво «Новий шлях», 1985. 512 с.

8. Снайдер Т. Червоний князь. Таємниці життя габсбурзького ерцгерцога. Пер. з англ. Павла Грицака. Київ: Грані-Т, 2011. 296 с.

9. Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот із династії Габсбургів. Вид. друге, доповн. Київ: Темпора, 2011. 408 с.

10. Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 358 (Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр, 1865–1944), граф, митрополит Галицький греко-католицької Церкви, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ). Оп. 1. Спр. 297 (Листування Шептицького А. з кореспондентами з прізвищами на літері «Маг – Мак»).

11. Archives Nationales. Intérieur (Париж). Fichier central de la Sûreté nationale: dossiers individuels de MA à MAR (fin XIXe siècle – 1940). 19940462/50 Dossier 4792 MAKONIN, Jacob. 1931–1935.

12. Die Ukrainische Frage, In: „Die Stunde“ (Wien). 1934. 12. Oktober, 21. Dezember.

Іван МОНОЛАТІЙ – доктор політичних наук, професор, академік АН вищої школи України, дійсний член НТШ, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8963-774X>